

Τα πουλιά της ξενιτιάς

Του Παντελή Μπουκαλά

Mόνον οκτώ τραγούδια «Της Ξενιτιάς» περιέχει το βιβλίον», έγραφε το 1914 ο Κ. Π. Καβάφης, στο περιοδικό «Νέα Ζωή» της Αλεξανδρείας, σχολιάζοντας τις «Εκλογές από τα τραγούδια του ελληνικού λαού» του Ν. Γ. Πολίτη, που είχαν εκδοθεί εκείνη τη χρονιά. Και συνέχιζε: «Θα θίθελα να ήσαν περισσότερα. Με κάμινε εντύπωσι σε πολλά απ' τα τραγούδια της ξενιτιάς η βαθιά των λύπη, η μεγάλη οδύνη της αναχωρήσεως. Κάπως περίεργα με φαίνονται σ' έναν λαό σαν τον δικό μας που έτοι εύκολα και θαρραλέα -σχεδόν αμέριμνα- ξενιτεύεται». Κι όμως, έχει την ιστορική και κοινωνική της εξήγηση αυτή η «βαθιά λύπη» των δημοτικών της ξενιτιάς. Γράφει σχετικά ο οπουδαίος μελετητής των λαϊκών ασμάτων, Στίλπιον Π. Κυριακίδης, λίγο πριν συμπεράνει ότι «ως προς τον τόνον τα τραγούδια [της ξενιτιάς] πλησιάζουν πάρα πολύ τον μελαγχολικόν τόνον των μοιρολογιών»: «Άλλ' ο ξενιτεμός της εποχής εκείνης ήτο και διά τον ξενιτεύομένον και διά την οικογένειάν του ισοδύναμος προς τον θάνατον. Διότι ο ξενιτεύομένος σπανίως επανέβλεπε το πάτριον έδαφος. Δεν υπήρχαν τότε αι σπερινάι ευκολίαι. Τα ταξίδια ήσαν μακρά και κινδυνώδη. Λησταί ελυμαίνοντο την στερεάν, η δε θάλασσα ήτο εκτεθειμένη εις την αγριότητα παντοεθνών πειρατών και ιδίως των απαισίων Μπαρμπαρέζων, οι οποίοι διήρπαζον τα πλοία και απήγον τους συλλαμβανομένους ως αιχμαλώτους εις τας μακρινάς των χώρας, θέτην σπανίως επανήρχοντο. [...] Διά τούτο ακριβώς και ο λαός την ξενιτείαν εθεώρησε βαρυτέραν και αυτού ακόμη του θάνατου. «Παρηγοριά 'χ' ο θάνατος και λησμοσύνη' ο Χάρος / ο ζωντανός ο χωριούμος παρηγοριά δεν έχει» (βλ. τη συναγωγή μελετών του υπό τον τίτλο «Το δημοτικό τραγούδι», εκδ. «Ερμής», 1990).

Η ταύτιση με τον ξενιτεμένο

«Ο μισερός είναι καπμός», και ο ξενιτεμένος είναι σαν το πουλί, ένας ευάλωτος ταξιδευτής, τόσο στα δημοτικά («πουλάκι ξένο ξενιτεμένο») όσο και στα ρεμπέτικα («ο ξένος μες στην ξενιτιά σαν το πουλί γυρίζει / και κάθε μέρα βάσανα το στήθος του γεμίζει»). Η ταύτιση του ξενιτεμένου με το φιλαπόδημο πουλί είναι ασφαλής και γεωργημένος τόπος στη δημοτική ποίηση, πυκνοκατοικημένη ούτως ή άλλως από φτερωτά, αίτούς κι απδόνια, τρυγόνες, πέρδικες, περιστέρια αλλά και πουλιά ανώνυμα κι αταύτιστα. Οι στίχοι «Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο, / η ξενιτιά σε χαίρεται κι εγώ 'χω τον καπμό σου, μωρέ ξένε μου», σίγουρα έχουν εποκεφθεί τα κείλη μας, στους ποικίλους ρυθμούς που τραγουδιούνται. Την ίδια ταυτότητα, πουλί = ξενιτεμένος, εντοπίζουμε σε τούτο το τραγούδι της Καρπάθου, το «σχεδόν τέλειο» όπως το χαρακτηρίζει ο Γκυ Σωνιέ στο βιβλίο του «Το δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς» (εκδ. «Ερμής», 1983): «Καλέ και

πού να γιάπκεν εκείνο το πουλάκι / που φάμε κι ήπαμμε μαζί ένα καλοκαιριάκι / κι απού καλά συνώνευγε τις νύχτες μετά μένα / τα νυχτοαποσπερίσματα και τις αυγές μετέ μου. [...] πώς ήτο να ξενιτευτεί και να μακρούρισει / και να ξωμείνει στην ξενιά να μην ξαναύρισει». Πώς αλλάζουν όλα μ' ένα πέσιμο του τόνου: «ξενιά» είναι η ξενιτιά και «ξενιά», αρχαιόθεν, η φιλοξενία.

Στην Αλβανία

Αλλά και στην αλβανική δημοτική ποίηση, η ίδια ταύτιση ισχύει, όπως πιστοποιούν οι στίχοι «-Για πού κίνησες να πας, Περιστέρι μου; / Φεύγω, πάω στην ξενιτιά, Πετροπέρδικα», ή «Δυο περιστεράκια είχα και μου φύγαν και τα δύο / Για τα Γιάννενα το ένα, για την Αραπιά το άλλο / Μάνα έρημη μ' αφήσαν στο σκοτάδι και στο κρύο / Δεν υπάρχει άλλη πίκρα κι άλλο ντέρι πιο μεγάλο» (από το βιβλίο «Κάποιοι τραγουδούν δίπλα μας - Ανθολογία αλβανικής δημοτικής ποίησης», εισαγωγή μετάφραση Θωμάς Στεργιόπουλος, εκδ. «Ροές», 2007).

Αγγελιοφόρος

Το πουλί ωστόσο έχει κι άλλη ιδιότητα, του αγγελιοφόρου ή του μάρτυρα, στα τραγούδια της ξενιτιάς. Ως εντελαμένος αγγελιοφόρος εμφανίζεται το πουλί σε κορινθιακό τραγούδι («Μαύρα μου χελιδόνια κι άσπρα μου πουλιά, / ευτού ψηλά που πάτε, χαμπλώσετε / θέλω να στείλω γράμμα για τον τόπο μου, / να γράψω της καλής του, της μανούλας μου»), αλλά και σε βορειοπειρώτικο: «Ξένος είμαι ο καπμένος / κι από μακρινό χωριό\u0387 / και τους δρόμους δεν τους ξέρω, / και φοβάμαι μη χαθώ. [...] Ερχεται ένα χελιδόνι / μ' ανοιγμένα τα φτερά / και του δίνω γραμματάκι / με κλωστή μεταξωτή, / και του λέγω: «Χελιδόνι, / πρόσεχε μη σου χαθεί. / Οπου ιδείς δυο κυπαρίσσια / και στη μέση μια ελιά, / εκεί πέρα, χελιδόνι, / να τινάξεις τα φτερά. / Κι αν σε δούνεις ο γονείς μου/ πες τους πως είμαι καλά» (από την ανθολογία «Δημοτικά τραγούδια της Βορείου Ηπείρου», του Παναγιώτη Σ. Φωτίου και του Νίκου Β. Λύτη, εκδ. «Νεφέλη», 1995).

Στην Κρήτη

Ος αυτόκλητος μάρτυρας παρουσιάζεται το πετούμενο σε πολλά τραγούδια, όπως σε τούτο της Κρήτης: «Πουλάκιν εκπλάδησε στου γαλατά τον πύργο / τον μαντζοράνας την κορφή, στου ροσμαριού τη φούντα/ δεν εκπλάδησε σαν πουλί για ως κηλαΐδονύ τ' απδόνια / μόν' εκπλάδης κι ήλεγε για τη ξενιτεμένα». Τέλος, ως μάρτυρας που δείχνει ότι θα προτιμούσε τη σιωπή παρά να πει την είδηση του θανάτου, εμφανίζεται στο εξής βορειοπειρώτικο: «Χρυσό πουλάκιν έβγαινε / 'πό μέσα 'πό την πόλη. / Βγαίνουν μανάδες και ρωτούν / και οι καφονυφάδες. [...] -Πουλάκι πες μας τίποτε / και παρηγόρησε μας. / Τι να σας πω, μωρ' ορφανές / και σεις καφονυφάδες. / Στην πόλη έπεσε θάνατος / και μια κακιά αρρώστια. /

Ξενιτεμένο μου πουλί

Ξενιτεμένο μου πουλί,
γράφε μου να μαθαίνω,
αν έχεις την υγεία σου,
εγώ καταλαβαίνω.

Έλα με τον ταχυδρόμο
που ναι γρήγορος στο δρόμο.

Η ξενιτιά που σε κρατεί^{μέσα} στην αγκαλία της,
να σου χαρίζει την υγεία
και όλα τα καλά της.

Παναγιά μου, δώστε τους δώστε
ο νους κι ο λογισμός τους.

Στην ξενιτιά που βρίσκεσαι
ο νους μου είναι σημά σου
και από τη χειλή μου ποτέ
δε λείπει τ' ονόμα σου.

Παναγιά μου, δώστε τους χρόνια
σαν της λεμονιάς τα κλώνια.

Μα τ' είδαν τα ματάκια μου / στης πόλης τα σοκάκια: / τους ξένους πού τους θάφτουνε / και πώς τους παραχώνουν. / Δίχως μανάδων κλάματα, / γυναίκων μοιρολόγια, / δίχως το μαύρο σάβανο / στον άξερτο τον τόπο».

250 παραλλαγές

Στο συγκλονιστικότερο πάντως δημοτικό της ξενιτιάς, το «Διώξε με, μάνα διώξε με...», ο ήρωας, χολωμένος με τη μάνα του που τον καταρίεται να ξενιτευτεί, προφτεύει, ίσως για να τα αποτρέψει, όσα δεινά τού μέλλονται. Ήδη νεκρός στην προφτεία του, έναν μόνον τρόπο έχει να στείλει το πικρό μαντάτο στους δικούς του: να μετατρέψει σε γράμμα το αίμα του, να πέμψει σήμα με το σώμα του το καταφαγώμενο από τα πουλιά, που εδώ πα δεν είναι κομιστές ειδήσεων αλλά συντελεστές θανάτου. Το συγκεκριμένο τραγούδι έχει πανελλήνια διάδοση, αφού υπάρχουν περισσότερες από 250 παραλλαγές του από τη Θράκη, την Αίγινα, την Ηπείρο, την Πάρο, την Κρήτη, την Κάρπαθο, τον Πόντο, την Κορσική, την Κύπρο, τη Θεσσαλία, τη Στερεά, την Πελοπόννησο, τη Μικρά Ασία. Στέκομαι στη μικρασιατική εκδοχή. Η μάνα κλαίει κι οδύρεται και ρωτάει τους ναύτες αν είδανε τον «ακριβό υιό της», για να λάβει την εξής απάντωση: «Εξίτες προχτές τον είδαμε στην άμμον ξαπλωμένον / κι είχε την άμμον πάπλωμα, τη μαύρη γη σεντόνι, / τα χοχλακούδια του γιαλού τα είχε προσκεφάλι, / άσπρα πουλιά τον τριγυρίζαν. / Κι ένα πουλίν, καλόν πουλίν, κάθεται και δεν τρώγει. / - Φάγε και συ, καλόν πουλίν, απ' ανδρειωμένου πλάτην, / να θρέψει πήχυν το φτερόν, πήχυν τ' απανωφτέρι, / να γράψω εις τη φτερούγα σου δυο λόγια πικραμένα. / Το 'να να πας της μάνας μου, τ' άλλο της αδερφής μου, / να το διεβάζει η μάνα μου, να κλαίγει η αδερφή μου, / να το διεβάζει η αδερφή, να κλαίγει ο αδερφός μου». Σε άλλες παραλλαγές τα γράμματα απευθύνονται στη μάνα, στην αδερφή και, «το τρίτο το φαρμακερό», στην «ποθητή». Βλέπουμε λοιπόν και εδώ, με τον δραματικότερο μάλιστα τρόπο, τη ξενιτιά να εξισώνεται με τον θάνατο. Είμαστε άλλωστε προειδοποιημένοι: Με ό, τι κι αν ζυγιστεί και συγκριθεί η ξενιτιά, με τη φιλακή, τη φτώχεια, την ορφάνια, τη «γυμνωσιά», «βαρύτερη είν» η ξενιτιά, πιο βαριά απ' όλα». Ας το θυμόμαστε. Κι ας ανεβάζουμε τον τόνο της ψυχής μας. Από το «ξενιά» στο «ξενία». Μια κουκκιδίτσα είναι τούτη η οξεία. Άλλα βαρύτατης αξίας.

**OLYMPIA MARBLE
PTY LTD**
1-3 CHALDER ST, MARRICKVILLE NSW 2204
Ph. 9565 1415 - Mob. 0418 462 020

www.olypiamarble.com.au e-mail: olympia1@bigpond.net.au